

РОЛЯТА НА ТРАНСПОРТА В ЛОГИСТИКАТА

Донка Желязкова

Логистиката като едно сравнително ново научно направление и управленска практика провокира търсенето на успешни и рационални решения, свързани с управление на движението на стокowo-материалните потоци в сферата на обръщението и в производството. На тази основа възниква и идеята за разкриване ролята на транспорта в логистиката, която обвързва функциите по снабдяването със суровини и материали, производството на продукцията, нейното съхранение и разпределение в единна система.

Целта на настоящата разработка е в теоретичен план да очертае същността на логистиката като синтез на съдържанието на една управленска концепция, която интегрирано насочва материалните потоци към точките на потребление и на тази основа да се открий ролята на транспорта в логистичната система, насочена към постигането на общи икономически резултати.

Множеството дефиниции за логистиката ще ни помогнат да достигнем до разбирането за природата и важността на транспорта, който заедно с повечето логистични дейности остава извън обсега на потребителя, но ролята му е принципно важна за осигуряване на достъпност, функционалност и надеждност на логистичната система, функционираща под влиянието на постоянни качествени изменения на икономическата среда.

Съветът по управление на логистиката дава едно от най-широко разпространените и признати от специалистите определения: “Логистиката е процесът на планиране, изпълнение и контролиране на ефективното движение и складиране на суровините, входните запаси, крайните продукти, услугите и свързващата информация от началната точка до точката на потребление (включително входящите, изходящите, вътрешните и външните движения)”[10]. Дефиницията разкрива същността на логистичния процес, обвързващ в единна интегрирана цялост движението на материалните ресурси до производствената сфера и на крайния продукт до сферата на потребление, което е немислимо без осъществяването на реални транспортни процеси. Транспортът осигурява висока степен на достъпност, което се свързва с наличност на запаси от продукцията за непрекъснато задоволяване потребно-

Logistics as a relatively new scientific direction and management practice provokes the search for successful and rational decisions related to controlling the movement of goods and material flows in the circulation and production. On this basis, the idea emerged to reveal the role of transport logistics, which assume the functions of raw materials supply, production manufacturing, storage and distribution in a single system.

The aim of this paper is to outline the theoretical nature of logistics as a synthesis of the contents of a management concept that integrated material flows directed to points of consumption and on this basis to highlight the role of transport logistics system aimed to achieve common economic performance.

стите на клиента. Достъпността на запасите отразява способността на предприятието да доставя продукцията тогава, когато е нужна и на когото е нужна, като по този начин се съдейства за достигане на едно качествено ново ниво на обслужване на клиентите при оптимални логистични разходи.

Според П. Димитров: “Възникването на логистичната концепция е свързано с необходимостта да се интегрира управлението на логистичните процеси и дейности, способстващи протичането на материалните потоци от мястото им на зараждане, през всички фази и етапи на движение до крайните потребители с цел обезпечаване на високо равнище на обслужване на клиентите с минимални разходи” [5, с. 9]. Авторът подчертава значението на интеграционните процеси в организацията на стокo-придвижването за постигането на конкурентно предимство в това направление, като отделя нужното внимание на динамиката в развитието на процесите, която е неизменно свързана с транспорта. Основният принос на транспорта за постигане на високо равнище на обслужване се свързва с осигуряването на непрекъснатост на изпълнението на логистичните операции, което означава способност на системата за обслужване да поддържа необходимите срокове за изпълнение на

поръчката по дължината на целия многофункционален цикъл. Успехът на „интегрираната логистика“ се основава на системния подход и изразява интегрираното управление на дейностите, свързани с движението на материални потоци, които се осъществяват от свързаните и участващите в една технологична верига фирми [9, с. 20].

Икономическата литература предлага множество дефиниции на понятието „логистика“. Дж. Гаторна я дефинира като „...процес на стратегическо управление на придобиването, придвижването и съхранението на материали, резервни части и завършени стоки (и съпровождащите ги информационни потоци) в организацията и нейните маркетингови канали за изпълнение на поръчките по най-ефективен начин – наистина добавя стойност и може да играе жизнена роля в организационната рентабилност“ [4, с. 25]. Други автори разглеждат логистиката като „наука за управление на материалните потоци от първоначалния източник до крайния потребител при минимални издръжки, свързани със стокото движение и отнасящия се към него информационен поток“ [2, с. 12], или като „всички дейности, необходими за управление на движението на суровините до и през производствените съоръжения и на крайните продукти до потребителите“ [11, р. 4]. Корчак говори за логистиката като за „свързваща система“, която съединява основните процеси на производството и потреблението“ [6, с. 17]. Според Европейската асоциация по логистика (ELA), чиято дефиниция представя понятието в по-общ план и претендира за базова значимост при определянето на логистиката в различните J направления: „Логистиката е осъществяване и управление на движението и разполагането на хора и/или стоки, както и поддържащите дейности, свързани с това движение и разполагане, в рамките на системата, организирана за постигане на определени цели“ [5, с. 10].

Независимо от отбелязаните различия при дефинирането на понятието „логистика“, направеният обзор на мненията на авторите позволява да бъде формулиран извод относно неговото съдържание и да се обобщи разбирането за същността му като процес на интегрирано управление и рационална организация на движението на материалните потоци от точката на тяхното възникване, през сферата на производството, до сферата на потребление при минимални разходи и високо равнище на обслужване. На тази база има основание да бъде изведена и ключовата роля на транспорта, който създава реални условия за постигане на основната цел на логистиката, свързана с минимизирането на разходите, върху които съществено влияние оказва организацията на стокопридвижването. Този фактор е свързан преди всичко с транспортните раз-

ходи. Тук трябва да се отчитат местонахождението на клиентите, на складовете, физикохимическите свойства на стоките, големината на отделните партиди стоки, формата на стокопридвижване (складова или транзитна), договорената система на франкиране с оглед установяване на разходите, които предприятието ще заплати (франко-склад доставчик, франко-товарна гара, франко-склад купувач, франко-магазин). Клаузата, свързана с „франкирането“, е важна, тъй като тя третира имуществената отговорност по придвижването и запазването на стойността и потребителната стойност на стоката. От друга страна рационалната организация на стокопридвижването обуславя и скоростта на стокото обръщение и следователно разходите, свързани със съхранението на стоките.

Общото мнение на авторите във връзка с основните характерни черти на логистиката е фундамент, на който може да бъде синтезиран изводът, че неин обект са физически осезаемите продукти (суровини, материали, незавършено производство и готова продукция) и съпътстващите ги информационни потоци, както и всички процеси и дейности по осъществяване на материалните потоци, с изключение на конкретните производствени операции като транспортните процеси в сферата на производството остават задача на логистиката. Прави впечатление, че не всички автори разглеждат информационните потоци, а по-съвременните определения се разгръщат и допълват обекта с потоците от хора и услуги и финансовите потоци.

Многобхватният и многоаспектен характер на логистиката налага да бъдат изведени нейните по-важни характерни черти:

1. Обект на логистиката са материалните потоци и свързаните с тях информационни, човешки и финансови потоци.

2. Целта на логистиката се състои в едновременно решаване на задачи относно:

– Осигуряване на пространствена и времева „ползност“ на продукта.

– Обезпечаване на високо равнище на обслужване на клиентите.

– Минимизиране на общите разходи по осъществяването на логистичните дейности през всички звена и фази на протичане на материалните потоци.

3. Основната задача на логистиката може да бъде дефинирана посредством описанието, наречено „Седемте П-та“ (от англ. ез. “7-те R-та”- Right place, Right time, Right customer, Right cost, Right condition, Right quantity, Right product). То определя логистиката като „осигуряване доставката на подходящия продукт, в подходящото количество и качество, на подходящото място, в подходящото време, за подходящия потребител, на подходящата цена“ [12, р. 6].

Все повече фирми осъзнават значението на качеството не само на самия продукт, а и във всички фирмени области и особено в логистиката, което налага да поставят акцента в това направление. Тази концепция, подчертавайки пространствената и времева дименсия осигурява основата на логистиката и набляга на цената и обслужването на клиентите. В този контекст ролята на транспорта може да бъде определена като ключова при спазването на основните логистични правила, защото липсата на адекватно транспортно решение ще наруши логиката на процеса и ще деформира крайните резултати.

Следователно можем да обобщим, че понятието логистика се използва за обозначаването на управленска концепция, съдържанието, на която е интегрираното управление на материалните и съпътстващите ги потоци през всички фази и стадии на предвиждане (от източниците на зараждане, през различните етапи на преработка и придвижването до крайния потребител) като едно цяло. Общосистемният подход се разглежда като ключ за управлението на логистиката и неговата цел е да бъдат преодолени несъответствията между разходите по изпълнението на различните функции по цялата верига на доставки. За да приложат този подход мениджърите трябва да разработят такава логистична система, която да постигне цялостна системна координация, с цел да се минимизират общите разходи за дадено ниво на обслужване на клиентите.

Изхождайки от понятието логистика, което по своята същност може да бъде представено в обобщен аспект като синтез на съдържанието на една управленска концепция, която интегрирано насочва материалните потоци към точките на потребление, можем да открием транспортът като ключова логистична функция, благодарение на която логистичният процес се трансформира в единна технологична верига, насочена към постигането на общи икономически резултати.

Постигането на общите логистични цели във връзка с осигуряване полезностите на продукта, обезпечаване на високо равнище на обслужване на клиентите и минимизиране на общите логистични разходи се намира в пряка релация с осъществяването на транспорта, който съдейства продуктът да изпълни своето основно предназначение, свързано с удовлетворяване на определени потребности. За целта продуктът трябва да се отличава със своите четири полезности, които могат да се превърнат в реалност единствено, ако материалните потоци бъдат осигурени под формата на суровини и материали в сферата на производството в точния момент, където да бъде създадена полезността на формата и ако готовите продукти навреме преодо-

леят пространственото несъответствие между сферата на производството и сферата на потребление, тоест да бъде създаде полезността на притежанието.

Характерно за логистиката е, че с помощта на транспорта тя участва едновременно в създаването на полезностите на продукта по време и място, като има своя немалък принос и при създаването на “полезността на формата” и “полезността на притежанието”, създавайки условия за нормалното протичане на производствената дейност и довеждането на готовата продукция до клиентите.

Предвид значимостта и мястото на транспорта в осъществяването на логистичния процес можем да определим транспортирането като една от ключовите логистични функции, заедно с поддържането на стандарти за качеството на готовата продукция и съпътстващия сервиз; закупуването на материални ресурси за осигуряване на производствения процес; управлението на запасите; управлението на процедурите по заявките; поддръжката на производствените процедури и информационно компютърната поддръжка [3, с. 24–25].

Ключовата роля на транспорта в логистиката свързваме с „преместване на продукцията от транспортните средства по определена технология във веригата на доставките и състояща се от логистични операции и функции, включително експедиране, обработка на товарите, опаковка, прехвърляне правата на собственост на товара, застраховане при риск, митнически процедури и пр.” [7, с. 303]. Следователно неговата основна икономическа функция е да създава условия за осъществяване на нормален процес на възпроизводството и да преодолява пространствената отдалеченост между производството и потреблението. „Задачата на транспортния производствен процес не е да внася качествени и количествени промени в предмета на труда, а да изменя пространственото им разположение чрез преместването им от едно място на друго” [1, с. 3]. Транспортът не преработва суровини и не създава нова продукция, а чрез него се превозват пътници и товари на различни разстояния по предварително определен маршрут.

Той е предпоставка за осъществяването на стопанските процеси във всички останали отрасли в системата на националното стопанство.

Транспортът трябва да се разглежда като сложна система, чиито важни подсистеми са транспортните средства (автомобили, железопътна техника, кораби и самолети), транспортна инфраструктура (шосета, железопътни линии, тръбопроводи, пристанища, летища), транспортни възли, складова база, ремонтни предприятия.

Транспортирането предполага избор на подходящо транспортно средство. Този избор оказва

влияние преди всичко върху цената, състоянието и навременната доставка на стоката. Акцентът тук се поставя върху физическото придвижване на стоките или върху мрежата, която ги движи. Тази мрежа е изградена от транспортни средства и логистиката е отговорна за: подбора на начин или на начини за транспортиране на крайните продукти с помощта на нает транспорт или за развитието на собствен транспорт като алтернатива. Вариантните решения се свързват с видовете транспорт: автомобилен, железопътен, воден (морски и речен), тръбопроводен и въздушен.

В по-широк смисъл транспортната дейност включва и съобщенията. Често за обединяване на всички съобщения и транспортни дейности се използва понятието комуникации. Те трябва да се разглеждат като средство за преодоляване на пространствената отдалеченост между отделните стопански обекти и населени места.

От организацията на транспорта зависи стопанското и общественото развитие на една страна, той е необходима предпоставка за съществуването на всяко производство. Той спомага за задълбочаване на териториалното разпределение на труда, за формирането на икономическите райони, за усвояването на природните ресурси и включването им в стопанския оборот на страната.

От своя страна всяка отделна стопанска единица носи индивидуална отговорност за оптималната организация на транспортните процеси в рамките на логистичната верига.

Значението на транспорта в рамките на логистичната система се определя от следните негови по-важни особености:

- транспортът реализира основната идея на логистиката – създаването на надеждна, устойчива и оптимално функционираща система за снабдяване, производство, разпределение и потребление;
- осигурява физическото придвижване на материалните потоци между организациите и между звената вътре в тях;
- организира и реализира с разнообразни транспортни и технически средства всички логистични операции по товарене, преместване, разтоварване и временно съхранение на стокото материални ценности;
- неговата значимост при вземане на решенията, свързани с избора на дистрибуционни канали за суровини, полуфабрикати и готова продукция в рамките на логистичната система;
- високият дял на транспорта в състава на външноотърговските цени на товарите, особено за страни които са отдалечени на значителни разстояния;
- наличието на значителен брой транспортно-спедиторски предприятия, играещи важна роля в

организацията на оптималните доставки на товари, както при вътрешните, така и при международните превози;

- високият дял на транспортните разходи – основният принцип на логистиката, свързан с оптимизацията на разходите е в сила и за транспортната логистика.

Следователно управлението на потоците е невъзможно без транспортното обезпечение на логистичните процеси и транспортната логистика играе ролята на необходима съставна част от теоретичните и приложни аспекти на логистичната верига, особено като се вземат предвид нейните основни цели и задачи свързани със [3, с. 31]:

- създаване на транспортни системи и инфраструктура;
- съвместно планиране и организиране на транспортните процеси с клиентите и на различните видове транспорт;
- осигуряване на техническо и технологично единство на транспортния процес;
- избор на вида на транспорта и транспортните средства;
- избор на транспортни маршрути;
- осигуряване на временно съхранение на товарите при прекъсване на транспортирането.

С оглед оптимизиране избора на транспортна услуга съвременният подход към транспорта като част от логистичната верига го разглежда в различни аспекти [8, с. 142–143]:

- от гледна точка на ефективността на работата на отделните видове транспорт;
- от позицията на организация превозвач, извършваща доставките на принципа „от врата до врата“ (от товародателя до получателя);
- с отчитане интересите на клиента, т.е. разглеждане не само на основните превоз, но и на обработката, съхранението, опаковането, разопаковането и подаването на материалите към стопанските звена заедно със съпътстващите информационни потоци.

Този подход определя транспорта като важно звено в логистичната система, което трябва да бъде достатъчно гъвкаво, за да обезпечи превозния процес, който постоянно е подлаган на корективни действия, с цел избягване на дефицита на стоки, удовлетворяване на непрекъснато променящите се изисквания и пр.

Ролята на транспорта може да се дефинира като основна в рамките на модерната логистика, изхождайки от съдържанието на концептуалната определеност на понятието, което обобщихме в контекста на съвременната управленска теория и изтъкнахме логистичната определеност на възгледите, която изисква мениджмънтът съзнателно да откроява транспортната функция, предвид нейното значение

ИКОНОМИКА

за постигане на основни цели, свързани с регламентиране на желаното ниво на обслужване при оптимални нива на икономическа ефективност.

Литература

1. **Аврамов, П.** Икономика на транспорта. С.: Печатница при ВВТУ „Т. Каблешков”.
2. **Анкин, Б. и колектив.** Логистика. М.: Инфра - М, 1999.
3. **Благоев, Б. и колектив.** Стопанска логистика. Варна: Наука и икономика, 2009.
4. **Гаторна, Дж.** Основи на логистиката и дистрибуцията. Бургас: Делфин Прес, 1996.
5. **Димитров, П.** Логистика в променящия се свят. том 1. С.: БАЛ, 1996.
6. **Корчак, Б.** “Що е логистика?”. С.: АЕБТРИ, 1993.
7. **Сергеев, В. И.** Корпоративная логистика. 300 ответов на вопросы профессионалов. М.: ИНФРА – М, 2004.
8. **Федько, В. П. и В. А. Бондаренко.** Коммерческая логистика. Москва – Ростов – на – Дон: ИЦ „МарТ”, 2006.
9. **Чанкова, Л.** Логистика и конкурентоспособно развитие на фирмите. // сп. Икономическа мисъл, № 1, 2005.
10. Council of Logistics Management. Illinois: Oakbrook, 1985.
11. **Cronin J.J. and S. A. Taylor.** // Journal of Marketing, Vol. 58, № 1, Jan., 1994.
12. **Martin, A.** DRP: Distribution Resource Planning, USA: Oliver Wight Limited Publications, Inc., 1990.

Адрес за контакти

Гл. ас. д-р Донка Желязкова
Икономически университет – Варна
Катедра „Икономика и управление на
търговията”
e-mail: donskeyus@yahoo.com